

УДК: 371.3: 51

М.Н.НАЗАРОВ – ОКУМУШТУУ, ПЕДАГОГ ЖАНА УЛУУ ИНСАН

Аттокурова А.Дж.

ОшМУ, Ош ш.

attokurovanarkan@rambler.ru

Аннотация

Макалада профессор М.Н.Назаровдун окумуштуу, педагог катары ишмердүүлүгү, улуу инсандык сапаттары жанамугалимдин педагогикалык устаттыгы, чебер математика мугалими жөнүндө көз караштары баяндалат.

Annotation

This article speaks about activity and personal qualities of the professor Nazarov M.N. as a scientist and teacher, his pedagogic guidance and craftsmanship of teaching mathematics.

Кыргыз интеллигенциясынын алгачкы өкүлү, илим жолуна биринчилерден болуп чыйыр салган инсан, СССРдин Элге билим берүүсүнүн, СССРдин жогорку окуу жайларынын, Кыргыз Республикасынын Элге билим берүүсүнүн мыктысы, педагогика илимдеринин кандидаты, профессор Назаров Мадамин Назарович улуттук педагогиканын, өзгөчө математиканы окутуунун усулдарын изилдөөнүн көч башында турган сыймыктуу окумуштуу-педагогдордун бири болгон.

Ал 1933-жылы Ош областынын Араван районуна караштуу “Жаңы-Абад” айылында жыгач устанын үй-бүлөсүндө туулган. Анын балалык мезгили өткөн кылымдын 30-жылдарындагы экономикалык кыйынчылык мезгилге, 41-45-жылдардагы катаал согуш убагына жана андан кийинки эл чарбасын калыбына келтирүү жылдарына туура келген. Мадамин агай ал жылдарды эскерип: “... бизди, аравандыктарды 30-40-жылдары апаларыбыз пахтанын арасында төрөп, пахтанын арасында чоңойтушкан”- деп айткан.

Мадамин Назаров 1950-жылы орто мектепти ийгиликтүү аяктайт. Ошол мезгилде Ош, Жалал-Абад, Фергана, Андижан шаарларында жогорку окуу жайлары жок, экинчи жактан материалдык жардам берүүчүсү да жок, жалгыз гана апасы болгондуктан, алыскы шаарларга окууга бара албай колхоздо иштеп калат. Ал 1951-жылы Оштогу педагогикалык институттун ачылганын угуп сүйүнүп окууга тапшырат да физика-математика факультетинин “Математика” бөлүмүнө сынактан ийгиликтүү өтөт. Бүт өмүрүн илимдин ушул тармагына сарптоого аракеттенген жаш студент биринчи күндөн эле “эң жакшы” деген бааларга окуп, жогорулатылган стипендия алууга жетишет. Ал институтта факультеттин комсомол уюмун жетектейт, Коммунисттик партиянын катарына өтүп саясий-агартуу жана тарбиялык иштерге да активдүү катышат. Анын мугалимдик стажы 1953-жылы Ош шаарындагы “25-Октябрь” орто мектебинин кечки бөлүмүнүн 7-10-класстарына математикадан сабак окутуудан башталат.

Мадамин Назаров 1955-жылы Ош ПИни “арткычылыгы менен” аяктап Араван районунун борборундагы А. Навои атындагы орто мектепте орус жана өзбек класстарына математика жана физика мугалими, окуу бөлүмүнүн башчысы, мектептин директору болуп иштейт. Партиянын райондук комитети 1958-жылы жаш адисти райондук элге билим берүү бөлүмүнүн башчылыгына дайындайт. Бул кызматта иштеп жүрүп ал жалпыга милдеттүү окуу мыйзамын турмушка ашыруу, аларды жогорку квалификациялуу мугалимдер менен камсыз кылуу, билим берүүнүн сапатын жогорулатуу маселелерине көп көңүл бурат. Ошону менен катар окутуунун методикасын, усулдарын жакшыртуу проблемасы анын көңүлүнүн борборунда болот.

1961-жылы М.Назаровду Ош ПИнин администрациясы жумушка чакырат. Ал 1964-жылы жогорку математика кафедрасынын ага окутуучусу, 1965-жылдан элементардык математика жана аны окутуунун методикасы кафедрасынын башчысы болуп иштейт. 1966-жылы Кыргыз педагогикалык илим-изилдөө институтунун сырткы бөлүмүнүн аспиранты

болуп жигердүү илимий-изилдөө иштеринин жыйынтыгында 1971-жылы педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасына ээ болот[2].

Мадамин Назаров 1965-82-жж. математиканы окутуунун методикасы кафедрасын жетектеп материалдык-техникалык базасын чыңдоого, мектеп тибиндеги кабинеттерди түзүүгө, кафедра мүчөлөрүнүн илимий-методикалык деңгээлин көтөрүүгө зор күч жумшаган. Ал кафедранын бардык мүчөлөрүнө бирдей талаптарды коюп анын жыйынтыгын чыгарууга аракет жасачу [5]. Мадамин агай кафедрада математиканы окутуунун проблемалары боюнча илимий-методикалык семинарды өзү жетектеп ар бир окутуучунун илимий-изилдөө жумуштарынын натыйжасын дайыма сурап турган жана усулчу-математиктердин мектебин түзүүгө жетишкен [3].

Ал 1976-жылы кафедранын доценти, 1982-жылы профессору болуп шайланган. СССРдин Жогорку аттестациялык комиссиясынын чечими менен 1990-жылы Мадамин Назаровго профессор наамыйгарылган.

Учурда устат агайдын алдыңкы шакирттери математиканы окутуунун методикасы боюнча окумуштуу-педагогдор, атап айтканда Син Е.Е. – педагогика илимдеринин доктору, Алтыбаева М., Мадраимов С., Бөрүбаев Т., Жапаров С. – педагогика илимдеринин кандидаттары, кийинки шакирттери Тургунбаев С., Касымбаев Б., Аттокурова А., Турдубаева К. педагогика илимдеринин кандидаттары болушту. Азыркы күндө да М.Н. Назаровдун илимий мектебинен даярдалган жаш окумуштуулар ал койгон илимий проблемалардын үстүндө изилдөө жумуштарын улантып жатышат.

М.Н. Назаровдун математиканы окутуу проблемасы боюнча окуу колдонмолорун жазууда, математика адистерин даярдоодо, математика мугалимдеринин билимдерин өркүндөтүүдө, математиканы тереңдетип окутуучу класстарда жана мектептерде окутууну усулдук жактан камсыз кылууда кошкон эмгектери эбегейсиз. Айрыкча Ош областындагы алдыңкы мугалимдердин иш-тажрыйбалары Оштогу мугалимдердин билимдерин өркүндөтүү институту тарабынан областка жайылтылардан мурдаагайдын сыноосунан өткөн, аларды илимий-методикалык жактан негиздеген, мугалим өзү сезип туйбаган ички сезимдерин жана сырларын көрө билип алардын мындан ары алга жылышына импульс берген[4].

Проф. М.Н. Назаров математика мугалиминин моделин түзүүгө өзгөчө маани берип, чеберматематика мугалимине коюлган талаптарды иреттеген:

1. Өзүнүн кесибинин теориялык фундаментин түзгөн математика илимин терең билиши зарыл;
2. Педагогика жана психология предметтерин, окутуунун дидактикасын, принциптерин өздөштүрүүсү керек;
3. Жалпы көз карашы, ой жүгүртүүсү үчүн зарыл болгон табигый жана коомдук илимдерди билиши зарыл;
4. Предметке карата методикалык билимдрге ээ болушу керек.
5. Чебер математика мугалимдерине мүнөздүү болгон инсандык сапаттарга ээ болушу керек.

Математика мугалимдеринин кесиптик мааналүү сапаттарын 4 группага бөлүп көрсөткөн:

I. Математиканы окутууну уюштуруу (пландаштыруу, сабакка даярдануу, сабактын максатын аныктап эффективдүүлүгүн жогорулатуу, метод тандай билүү ж.б.);

II. Математика боюнча программаны, окуу китептерин, аларды окутуунун максатын аныктоо, логикалык-математикалык, логикалык-дидактикалык жактан анализдей билүү, маселе-мисалдарды, көнүгүүлөрдү тандап пайдалана билүү;

III. Математиканы практика, турмуш, өндүрүш, маданият менен байланыштыра билүү. Предметтер аралык байланыштарды билүү;

IV. Класстан жана мектептен тышкаркы иштерди уюштура жана пайдалана билүүсү [1].

М.Н.Назаровдун эмгектерин талдоо аркылуу ал белгилеген чебер, устат мугалимдин жалпы сапаттарынын жыйындысы төмөндөгүдөй топтордон түзүлөөрү байкалат:

- инсандын өздүк жөндөмдөрү жана билгичтиктери;
- социалдык сапаттары;
- атайын (адистик боюнча) сапаттары;
- методикалык билимдери, билгичтиктери[6].

Профессор М.Н.Назаров 1961-жылдан бери республикабыз үчүн миндеген математика мугалимдерин даярдоого орчундуу салым кошкон, ал математиканы окутуунун методикасы боюнча ондогон окуу китептеринин автору. Анын лекцияларын угуп методикалык көрсөтмөлөрүн алган математика мугалимдери бүгүнкү күндө Ош, Жалал-Абад, Баткен областтарынын дээрлик бардык мектептеринде үзүрлүү эмгектенип жатышат. Профессор М.Назаровдун жаш муундарды, болочок педагогикалык кадрларды даярдоодогу эмгеги жогору бааланып «Каарман эмгеги үчүн», “Эмгектеги мыкты жетишкендиги үчүн”, “Көп жылдык каарман эмгеги үчүн”, “Эмгектин ветераны” “Данк” медалдары жана Кыргыз ССРнин Жогорку Кеңешинин “Ардак Грамотасы”, “КРнын Эл агартуусунун отличниги” төш белгиси, республиканын билим берүү жана илим министрлигинин, областтык, шаардык администрациянын “Ардак грамоталары” менен сыйланган. Аны менен бирге иштеген окумуштуулар, кесиптештери, бүтүрүүчү мугалимдер агайдын улуу инсандык сапаттарынүлгү катары эскеришип аны чыныгы педагог, ири методист-математик, камкор насаатчы, уюштургуч жана акыйкат жетекчи, агартуучу-саяпкер, ак жүрөк, жөнөкөй жана улуу инсан катары эскеришет. Агайдын математик мугалимдерди даярдоого кошкон салымын жана “Математиканы жана информатиканы окутуунун методикасы” кафедрасын түптөөдөгү эмгегин баалап Ош МУнун Окумуштуулар кеңешинин чечими менен Ош МУда профессор М.Н.Назаровдун жаркын элесин эскерүүгө карата жыл сайын Назаровдук окуулар өткөрүлүп турат.

Профессор М.Н.Назаровдун туулган күнүнүн 75 жылдыгына карата “Математиканы жана информатиканы окутуунун учурдагы проблемалары” республикалык илимий-методикалык конференциясы 2008-жылдын 28-мартында уюштурулуп өткөрүлгөн. Конференцияда:

- Математикалык билим берүүнү өркүндөтүүдө профессор М.Н.Назаровдун орду жана жалпы билим берүүчү орто мектептерде математиканы жана информатиканы окутуунун проблемалары;
- ЖОЖдордо математика жана информатика боюнча дисциплиналарды окутуу маселелери
- Жогорку жана орто мектепте билим берүү жана тарбиялоо маселелери
- Учурдагы математиканын жана информатиканын актуалдуу проблемалары секцияларында 52 баяндама угулуп талкууланган жана жыл сайын Назаровдук окууларды уюштуруп өткөрүү боюнча резолюция кабыл алынган.

Ош МУнун математиканы жана информатиканы окутуунун методикасы кафедрасы тарабынан регионалдык I Назаровдук окуулар профессор М.Н.Назаровдун туулган күнүнүн 76 жылдыгына жана «Ноокат» билимканасынын түзүлгөндүгүнүн 20 жылдыгына арналып 2009-жылдын 3-апрелинде Ноокат районундагы «Ноокат» билимканасында өткөрүлгөн. Бул окууларда төмөнкү 3 секция боюнча 34 баяндама угулуп талкууланган:

- Жалпы билим берүүчү жана профилдик мектептерде математикалык жана табигый дисциплиналарды окутуу маселелери
- ЖОЖдордо математикалык жана табигый дисциплиналарды окутуу проблемалары
- Педагогикалык чебердикти өстүрүү, профилдик мектептерде гуманитардык жана социалдык-экономикалык предметтерди окутуу маселелери.

Регионалдык II Назаровдук окуулар профессор М.Н.Назаровдун туулган күнүнүн 77 жылдыгына арналып 2010-жылдын 26-мартында Араван районундагы М.Н.Назаров атындагы орто мектепте өткөрүлгөн. Анда:

- Жалпы билим берүүчү орто, профилдик мектептерде математиканы окутуунун проблемалары
- Жогорку окуу жайларында математиканы жана информатиканы окутуу, мугалим адистерди даярдоо маселелери
- Билим берүүдөгү инновациялык технологиялар секцияларында 39 баяндама угулуп талкууланган.

Ош МУнун 60 жылдык юбилейине арналган «III Назаровдук окуулар» республикалык илимий-практикалык конференциясы 2011-жылдын 27-майында Ош МУда өткөрүлгөн. Бул конференцияда 4 секция иштеп

- Жогорку жана атайын кесиптик билим берүүдө окутуу технологияларын колдонуу методикасы
- Жалпы билим берүүчү мектептерде математикалык жана табигый предметтерди окутуунун эффективдүү методдорун пайдалануу
- Жогорку, атайын жана жалпы билим берүүчү мектептерде гуманитардык предметтерди окутуу технологияларын колдонуу методикасы;
- Электрондук ресурстар жана мультимедиа технологиялары боюнча 50 баяндама угулуп талкууланган.

Ош МУнун математиканы жана информатиканы окутуунун методикасы кафедрасы профессор М.Н.Назаровдун туулган күнүнүн 79 жылдыгына арналган регионалдык IV Назаровдук окууларды 2012-жылдын 27-апрелинде уюштурган, анда төмөнкү секциялар

- Жалпы билим берүүчү жана профилдик мектепте математикалык жана табигый предметтерди окутуу проблемалары
- Жогорку окуу жайларында келечектеги адистерди даярдоо маселелери
- Билим берүүнүн инновациялык технологиялары боюнча 37 баяндама угулуп талкууланган.

Профессор М.Н.Назаровдун туулган күнүнүн 80 жылдыгына арналган “V Назаровдук окуулар” эл аралык илимий-методикалык конференциясы 2013-жылдын 31-майында өткөрүлгөн. Анда

- Жалпы билим берүүчү жана профилдик мектепте математикалык жана табигый предметтерди окутуу проблемалары
- Жогорку окуу жайларында келечектеги адистерди даярдоо маселелери
- Билим берүүнүн инновациялык технологиялары секциялары боюнча 33 баяндама угулуп талкууланган.

Бүгүнкү “VI Назаровдук окууларды” ЖАМУда “Илимий-техникалык прогресс - мамлекетти чындоонун негизи” аталышындагы илимий-практикалык конференциянын программасына кийрүү сунушун кабыл алдык. Бул конференцияда “VI Назаровдук окуулар” секциясы иштемекчи жана ага 38 макала келип түшкөн. Секциянын жана жалпы эле конференциянын ишине ийгилик каалоо менен учурдан пайдаланып ЖАМУнун ректору, проф. Акунжан Бакашевичке, конференцияны уюштуруу тобуна, ЖАМУнун жогорку математика жана аны окутуунун усулу кафедрасынын башчысы, доц. Жылдыз Авановнага терең ыраазычылык билдиребиз!

Азыр Сиздерге проф. М.Н.Назаровдун өрнөктүү өмүрүн чагылдырган видеороликти тартуулайбыз. Агайдын өмүрү, окутуу сапатын жакшыртууга кошкон салымы жаш окумуштууларга жана болочок педагогдорго өрнөк болуп калат деген бекем ишеничтебиз!

Адабияттар:

1. Турдубаева К.Т., Назаров М.Н. Математиканы окутуунун усулу боюнча өткөрүлүүчү

лабораториялык жана практикалык жумуштары// Жогорку окуу жайларынын студенттери жана мугалимдери, орто мектептин математика мугалимдери үчүн методикалык колдонмо.

2. Аттокурова А. Дж. М.Н.Назаров – элдик мугалим// Ош МУ жарчысы. -№1, 2008. -3-7-бб.
3. Жапаров С. Устат Мадамин ажы агайдын улуулугуна таазим// Ош МУ жарчысы. -№1, 2008. -8-10-бб.
4. Куваков Ж.М. Мадамин агай – дасыккан агартуучу саяпкер //Ош МУ жарчысы. -№1, 2008. -11-12-бб.
5. Мадраимов С.М. Устатым жөнүндө эсте калган элестер// Ош МУ жарчысы. -№1, 2008. -12-14-бб.
6. Алтыбаева М.А. Профессор М.Н Назаровдун чебер математика мугалими жөнүндө көз карашы жана окутууга компетенттүүлүк мамиле жөнүндө// Ош МУ жарчысы. -№1, 2011. -108-111- бб.